

Inhoud

Woord vooraf 6

De herders en hun kudde 8

Vanaf de schuilkerken tot de sluiting in 1967

Ton H.M. van Schaik

- Voorspel: van statie naar parochiekerk 1600-1877 9
- Een bloeiende parochie in de binnenstad 1877-1967 15

Een neogotische kerk naar ontwerp van Alfred Tepe 32

Het ontwerp en de bouw van de Sint-Willibrordkerk

Wies van Leeuwen en Mascha van Damme

- De neogotiek als katholieke 'huisstijl' 33
- Het plan van Alfred Tepe en de bouw van de kerk 42

Visioen van het Hemels Jeruzalem 54

Het interieur van de Sint-Willibrordkerk

Els Jimkes-Verkade en Casper Staal, met medewerking van Annemarie van Santen

- Een 'kale' kerk inrichten 55
- Het hoogkoor 67
- De Heilig Hartkapel 80
- De Mariakapel 83
- Viering en schip 90
- Zuidtransept en zuidelijke zijbeuk 118
- Noordtransept en noordelijke zijbeuk 125
- De doopkapel 133
- Biechtkapel en Willibrordkapel 143
- De sacristie 148

Heropening en restauratie, 1967-2020 150

Van pater Kotte tot Broederschap Pius X

Ton H.M. van Schaik

- Een koper en een huurder 151
- 'Open de Willibrord' 152
- Restauratie met hindernissen 154
- De kerk terug naar het bisdom 157
- Broederschap Pius X 159
- Een historisch curiosum 161

Muziek in de Sint-Willibrordkerk 162

Missen met koor en orgel

Petra van Langen

- Inleiding 163
- Het koor 163
- In Honorem Sanctissimi 166
- Anton en Hans Ponten 167
- Orgel en organist 169
- Na de sluiting 171

Bronnen en literatuur 175

Noten 180

Tijdtafel 187

Register van persoonsnamen 188

Over de auteurs 190

Illustratieverantwoording 191

Colofon 192

De herders en hun kudde

Vanaf de schuilkerken tot de sluiting in 1967

Ton H.M. van Schaik

Voorspel: van statie naar parochiekerk 1600-1877

De Sint-Willibrordkerk in de Minrebroederstraat is voortgekomen uit een armoedig schuilkerkje aan de zuidkant van de Nieuwegracht genaamd Sint Servaas Onder de Linden. Het kerkje, genoemd naar het vroegere, nabijgelegen Servaasklooster, was te vinden aan de Eligensteeg, waar paters dominicanen rond 1600 een statie hadden gesticht. De benaming 'statie' geeft aan dat er geen sprake was van een parochie aangezien de gewone kerkelijke leiding door de bisschoppen tijdens de Opstand tegen Spanje en na de protestantisering van de stad (1580) was weggefallen. Nederland was vanuit Romeins gezichtspunt missiegebied geworden, de zogenaamde Hollandse Zending of *Missio Hollandica*. De priesters die er werkten waren 'missionarissen', en hun parochies waren staties. De dominicanen of predikbroeders waren samen met de franciscanen of minderbroeders de eersten geweest die in 1579 uit de stad werden verbannen, waarbij enkele oude en zieke paters mochten achterblijven op voorwaarde dat zij zich niet in habijt op straat zouden vertonen, laat staan dat zij nog een preekstoel mochten beklimmen. De orde van de dominicanen is hier nooit weggeweest. In 1616 waren nog twee niet-uitgezette paters in leven, terwijl gedurende

De Sint-Willibrordkerk, gezien vanuit de lucht. De kerk is ingeklemd tussen de omliggende bebouwing. Architect Alfred Tepe heeft verscheidene aanpassingen gedaan om een neogotische kruisbasiliek op deze locatie te kunnen verwezenlijken.

het Twaalfjarig Bestand verse krachten vanuit hun klooster in Antwerpen de stad binnenkwamen. Zij waren het die Sint Servaas Onder de Linden bedienden en zo katholieken de gelegenheid boden de mis bij te wonen, terwijl ze ondanks geregelde pesterijen in de vorm van boetes, arrestaties en verbanningen, hun werk mede dankzij geheime adressen en snelle personele wisselingen konden voortzetten.¹

Naar een meer centrale plek

Rond 1659 werd de statie verplaatst naar de Dorstige Hartsteeg-hoek Lange Nieuwstraat, die meer centraal in de stad lag. Het kerkje werd toegewijd aan Onze Lieve Vrouw van de Rozenkrans, een echt dominicaanse titel, die tevens werd gedragen door de aan de statie verbonden broederschap. Toen in 1703 de uitzetting van reguliere geestelijken per plakkaat afgekondigd werd, ging die aan de dominicanenstatie voorbij tot het moment dat de vroedschap uiteindelijk ingreep. Dat was in 1774 bij de dood van pater Franciscus Wuyts. Hij werd opgevolgd door een seculiere priester. Het kerkje, gevestigd in een druk bebouwde omgeving, werd in 1807 door 725 communicanten bezocht. Bij grote toeloop op de feestdagen was er werkelijk gevaar voor ongelukken. De pastoor beschrijft zijn kerkje als het slechtste van de stad, zelfs van het gehele district. Komt u maar eens kijken, schrijft hij aan de aartspriester, naar het oude cavaleje 'met hare ongeregelde uithoeken, bij- en opkamertjes, heele en halve galerijen, voor de helft te klein, kortom een allertreurigste toestand'.² Een voorlopige oplossing daagde toen de augustijnen in 1840 hun kerkje aan de Jerusalemsteeg verlieten om de nieuwe monumentale Augustinuskerk aan de Oudegracht te gaan betrekken.

Het hoogtepunt van de protestantse reactie op het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 was het aanbieden van een protestalbum door de Utrechtse burgerij aan koning Willem III op de binnenplaats van Paus-huize. Koning Willem III gaf schilder Nicolaas Pieneman de opdracht tot het vereeuwigen van deze gebeurtenis.

'bedenklijke verstoring van de orde op straat' als kerk-gangers van de beide denominaties elkaar in de Minre-broederstraat of de Lange Jansstraat tegenkwamen. Het conflict werd tot aan de Raad van State uitgevochten en met de juridische assistentie van Mr. Ariëns werden tenslotte alle bezwaren van protestantse zijde ongegrond verklaard. Met die botsingen op straat is het allemaal meegevallen.

In de jaren 1876-1877 verrees de kerk, een neogotisch kunstwerk van Tepe, waarvan de architectonische kwaliteiten elders in dit boek worden beschreven. Nog voor

De voorgevel van de zogenaamde Silokerk in de Heerenstraat. De kerk was ontstaan in navolging van een statie van de augustijnen op die locatie in 1636, maar werd uiteindelijk verlaten voor een neoclassicistisch pand aan de Oudegracht. De Willibrordusparochie vestigde zich in 1841 in het gebouw.

de wijding van de nieuwe kerk werd in november 1876 door de aartsbisschop in de parochie de 'Vereniging tot bevordering en verering van het Heilig Sacrament en tot onderstand van (hulp aan) de behoeftige kerken' opgericht, waarbij tevens de Sint-Willibrordkerk als zetelkerk van deze vereniging werd aangewezen. Dit besluit van de bisschop levert de sleutel voor de rijke iconografie van de kerk, vooral die van het hoofdaltaar. Op 21 juni 1877 werd de kerk door de aartsbisschop Andreas Ignatius Schaepman geconsacreerd. Hij zou niet de laatste bisschop zijn die er wijdend rondging. Maar ook dat lag nog in de verre toekomst.

Een bloeiende parochie in de binnenstad 1877-1967

De bijna anderhalve eeuw dat de Sint-Willibrordkerk aan de Minrebroederstraat in Utrecht functioneert, valt naar de pastorale leiding die er werd gegeven gemakkelijk in drie periodes te verdelen. Verreweg de langste tijd, negentig jaar, was zij een parochiekerk in het dekenaat Utrecht van het gelijknamige rooms-katholieke aartsbisdom. Daarna is ze veertig jaar lang, vanaf 1967, in gebruik bij de Sint-Willibrordus gemeenschap rond de pater assumptionist Winand Kotte, die in 2006

overleed. Na een kort maar bewogen intermezzo als rectoraatskerk in de Utrechtse rooms-katholieke binnenstadparochie werd het gebouw in 2017 de thuisbasis van de Priesterbroederschap St. Pius X. Bij haar oprichting is de kerk vanzelfsprekend onderdeel van het in 1853 door de paus herstelde aartsbisdom Utrecht. Die relatie werd verstoord onder pater Kotte en met de komst van 'Pius X', die zich van Rome had afgescheiden, zelfs geheel verbroken. De enige constante in al die jaren was de naam van de kerk: die van Sint Willibrord, de apostel der Lage Landen.

De pastorale kaders: decreten tot in detail

Toen in april 1853 door paus Pius IX de hiërarchie in Nederland was hersteld, kwam de kerkelijke bestuursinrichting vanaf de bisschoppen en hun directe medewerkers, via de dekens tot en met de pastoors in de dorpen en steden binnen enkele jaren tot stand. Ruim tien jaar

—
Het met vetpotjes verlichte hotel Plaets Royael, tijdens de viering van het 150-jarig bestaan van de Utrechtse Hogeschool in 1786. Onder andere James Boswell en Mozart hadden verbleven in het hotel. Later deed het gebouw dienst als katholiek meisjesweeshuis en oude-vrouwenhuis. Na de sloop werd het de locatie voor de neogotische Sint-Willibrordkerk.

Een groepsportret van de professoren en seminaristen van het grootseminarie Rijsenburg in 1938. Op Rijsenburg kregen de Utrechtse priesters hun vorming, waardoor zij gemakkelijk collegiale en soms vriendschappelijke banden onderhielden.

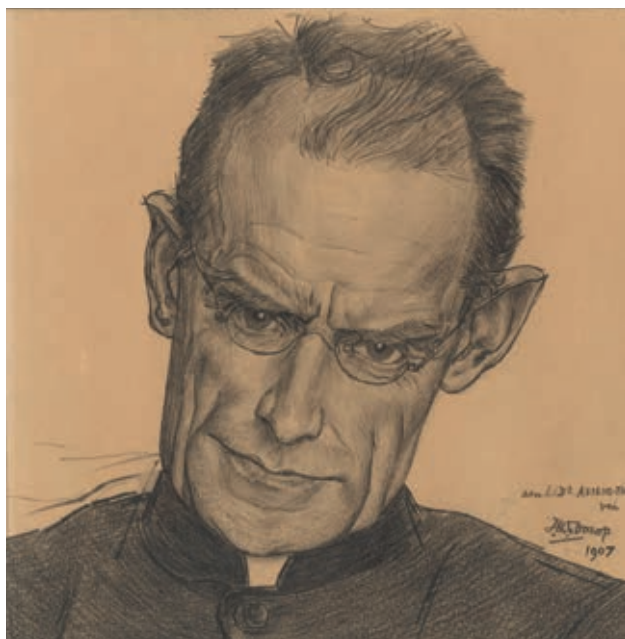

In 1853 werd de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland hersteld, waarna Joannes Zwijsen aartsbisschop van Utrecht werd. Doordat hij weinig vertrouwd was met de Utrechtse geestelijkheid, was het aartspriester Johannes Hartman die de parochiële indeling van Utrecht tot stand bracht.

Originaliteit wordt niet op prijs gesteld

Ook in het aartsbisdom Utrecht was de kerkelijke regelgeving nooit zo totaal en gedetailleerd als in de decennia rond de voorlaatste eeuwwisseling. Het leven in de parochies en het regime van de pastoors, monarchen in hun eigen territorium, werd er volledig door bepaald. Telkens weer werd van boven af gedecreteerd (en gecontroleerd) dat de 'zielzorgers' zich strikt aan deze richtlijnen moesten conformeren. Enige originaliteit of fantasie bij het uitvoeren ervan werd nauwelijks op prijs gesteld en zeker niet aangemoedigd, zoals bijvoorbeeld de sociale priester Alphons Ariëns (1860-1928) maar ook anderen moesten ondervinden.

Twee steunpilaren zorgden ervoor dat het afgeschermd leven van de clerus, die het in alles van de eigen kring moest hebben, werd gehandhaafd. Dat waren het eigen Utrechtse grootseminarie Rijsenburg en het Nederlandse priestertijdschrift *Nederlandsche Katholieke Stemmen*. Rijsenburg had in 1857 zijn poorten geopend. Het was toen een van de grootste gebouwen van onze provincie en leverde jaarlijks een klas nieuw gewijde priesters af van zo'n twintig tot dertig man.⁸ Tot eerste president werd benoemd de Zwolse pastoor Andreas Ignatius Schaepman, de elf jaar later de opvolger van Zwijsen zou worden op de Utrechtse zetel. De moraaltheologie was op het grootseminarie het belangrijkste vak. Daarmee moesten de aankomende priesters de praktijk te lijf, die hadden ze dagelijks nodig, daarmee moesten ze in de biechtstoel het onderscheid leren hanteren tussen doodzonde of grote zonde en dagelijkse (kleine) zonde. Maar het belangrijkste dat Rijsenburg deed was het afleveren van 'de Utrechtse priester'. De pastoors en kapelaans waren van dezelfde mentaliteit

Alphons Ariëns was een sociale priester, die een grote rol speelde in de ontwikkeling van de rooms-katholieke arbeidersbeweging in Nederland. Zijn sociaal activisme werd indertijd weinig op prijs gesteld en hij kreeg pas later de waardering die hem toekwam.

beziel, maakten dezelfde klerikale grappen, gingen met elkaar op vakantie, trokken collegiaal met elkaar op en speelden op zondagavond het kaartspel dobbelkoppen, dat ze op het seminarie hadden geleerd en dat naar verluidt ooit uit Westfalen was geïmporteerd. Om de op het seminarie gelegde fundamenten in stand te houden kregen ze vanaf 1900 het vaktijdschrift *Nederlandsche Katholieke Stemmen. Maandschrift voor de R.K. geestelijkheid* toegestuurd. Dat werd geredigeerd vanuit Rijsenburg en de paters van het redemptoristenklooster in Wittem (Limburg). Het was bedoeld om de 'eerwaardede medebroeders' op de hoogte te houden van de nieuwste ontwikkelingen in de theologie, maar bestond toch vooral uit bevestiging van het oude. Gerard Brom, die de geschiedenis van het blad heeft beschreven, zegt dat het meer de traditie diende dan de actualiteit en dat als er een wachtwoord van de eerste 25 jaargangen zou bestaan, dit wel het woord 'niet' zou kunnen zijn.⁹ Het blad was dol op de *Index* van verboden boeken, en

De bisschopsstaf van aartsbisschop Zwijsen, die hij in 1842 bij zijn wijding ontving. Zijn vriendschap met koning Willem II zorgde ervoor dat de vorst de Nederlandse katholieken gunstig gezind was en dat maatregelen gericht tegen de katholieken werden versoepeld.

de president van Rijsenburg, de canonist Tony Schaepman, kreeg maar geen genoeg van de decreten van de diverse Romeinse congregaties die hij trouw van commentaar voorzag. Sociale en culturele initiatieven van katholieken in het land werden genegeerd en de arbeidersbeweging werd als een noodzakelijk kwaad beschouwd. Nog weer dichterbij huis waren er vanaf 1928 de *Analecta* voor het Aartsbisdom Utrecht, die alleen maar voor de priesters van het bisdom bestemd waren. Zij bevatten het jaarlijks statistisch overzicht, mededelingen van de bisschop, de jaarlijkse benoemingenlijst en de data van de vormreizen, maar ook, soms dubbelop, de besluiten van de Romeinse instanties en bekendmaking van boeken die aan de *Index librorum prohibitorum* (Lijst van verboden boeken) waren toegevoegd, oekazes voor de diverse vak- en standsorganisaties en biechtinstructies in het seminarie – Latijn dat ze nog kenden uit hun oude handboeken. Alles bijeen ontstaat het beeld van een 'werelds' bestel dat het van handhaving, controle en controleurs moet hebben. Denk aan de jaarlijkse visitatie van de deken (lees: inspectie) bij de pastoors en het jaarlijkse huisbezoek van de pastoors bij de parochianen. Het 'aardse' werd zogenaamd veracht en het hemelse was gereserveerd voor de

In het schip aan de westkant is de decoratie weliswaar kleurrijk, maar rustig met als hoofdtint zacht groen. Naar het oosten in de viering, wordt het rood en goud dominant, alle patronen zijn daar met goud afgebiesd. Zo wordt de gelovige visueel naar de sacrale hoogten toegezogen.

het rechternevenkoor aan het Heilig Hart werd gewijd. De Heilig Hartverering werd een van de katholieke kernsymbolen tegen de secularisering en het opkomend socialisme. Hoe grondig Van Heukelums kennis was over de inrichting van een (neo)gotische kerk kunnen we gelukkig nog

lezen in een verslag, waarin hij in 1906 terugkijkt op de bouw van de Sint-Nicolaaskerk in Jutphaas.¹⁰ Toen hij daar in maart 1873 tot pastoor was benoemd, liet hij deze nieuwe parochiekerk door zijn eigen 'Utrechts Kwartet' bouwen van mei 1874 tot mei 1875, dus nog vóór de bouw van de Sint-Willibrordkerk. En daarna is ook in Jutphaas nog zeer lang ingericht en gedecoreerd: dertig jaar! In de beschrijving van die kerk worden vaak uitgangspunten weergegeven die ook zijn toegepast in de Sint-Willibrordkerk. En zowel in Van Heukelums parochiekerk als bij het behandelen van de onderdelen van de Utrechtse kerk zullen we veel verwijzingen naar deze devotionele thema's vinden, die de gelovigen oproepen om te leven naar de leer van de Katholieke Kerk. Hun beloning zou na hun dood het eeuwige leven zijn, dankzij Christus' offer.

Een kleurrijk 'Gesamtkunstwerk'

De Sint-Willibrordkerk is een van de rijkst beschilderde kerken van de Utrechtse school. G.W. van Heukelum en zijn Utrechtse kwartet, die de Nederrijnse gotiek als voorbeeld namen,¹¹ waren voorstanders van de geschilderde polychromie. Hun kerken werden altijd bepleisterd en daarna beschilderd, waarbij de lijnen en de structuur van het gebouw leidend waren. De Utrechtse school werd hierin beïnvloed door Duitse kenners van de neogotiek als de eerdergenoemde August Reichen-sperger, de grote stimulator van de afbouw van de gotische kathedraal in Keulen (1842-1880), en Vincenz Statz, (1819-1898) een belangrijk lid van de Dom-bauhütte en architect en ontwerper van neogotische kerken en inrichtingsstukken.¹²

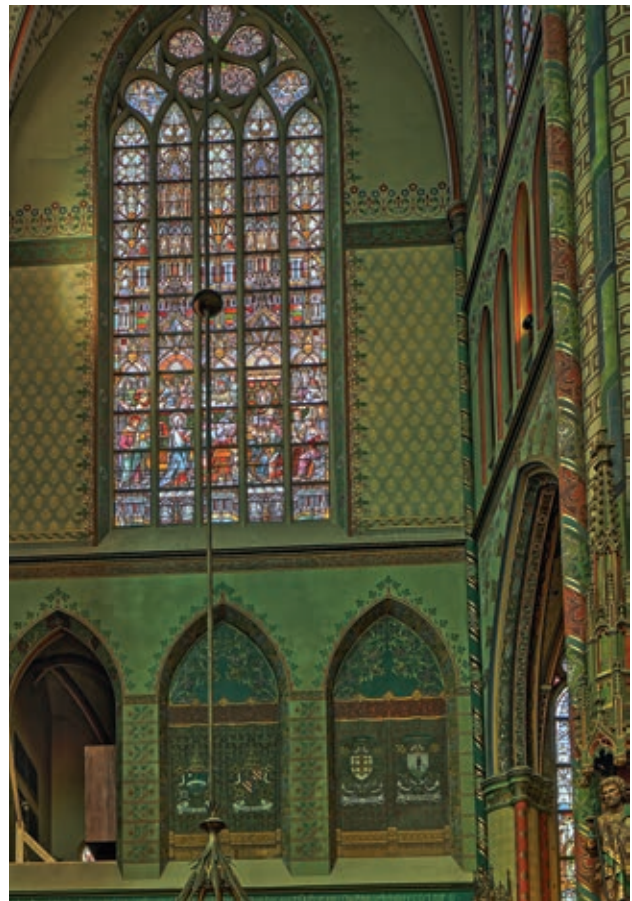
Door de decoratieve beschildering van vrijwel alle architectonische onderdelen is de kerk veranderd in een apotheose van kleur! Ook al hebben de zeer ruime financiële middelen dankzij schenkingen een grote rol gespeeld, het prachtige resultaat is te danken aan de ontwerpen van Mengelberg¹³ en de uitwerking van de schilder Chrétien Lindsen (1840-1898), in samenwerking met Cornelis B. Wiesman (1850-1941), een leerling van de Amsterdamse schilder Willem Koekoek (1839-1895).¹⁴ In 1883 werden na de Heilig Hartkapel, het hoogkoor en de Mariakapel beschilderd, in 1891 waren de viering en het schip aan de beurt.¹⁵ De decoratie overheerst, want opvallend is dat er slechts twee grote figuratieve schilderijen zijn aangebracht: Christoffoor en de Kruisweg. Vrijwel alle wanden van de kerk zijn tot op een hoogte van een meter beschilderd met donkerbruine verf als een stevige basis. In het schip is de beschildering weliswaar kleurrijk maar rustig. De twee rijen crèmekleurige kolommen in het schip zijn beschilderd met een eenvoudig voegenpatroon, onderbroken door donkere banden met lelies. Rondom de kolommen bevinden zich colonnetten of schalken met kleurige, geometrische orna-

Een blik op het priesterkoor en de viering vanuit het noordwesten. In de viering zijn de schalken en colonnetten rond de pijlers uitbundig versierd, deels met monogrammen van Maria en Christus aan wie de nevenkoren gewijd zijn. Ook het hoogkoor is rijk gedecoreerd.

menten en gestileerde blad- en bloemmotieven. In de midden- en bovengeleding, ter hoogte van het triforium en de lichtbeuk, gaat het groen steeds meer overheersen, ondanks de talloze kleurige lijsten en versieringen rond bogen en ramen, de brokaatpatronen op de muren en de beschilderde houten schotten aan de achterzijde van het triforium (ondiepe galerij boven de scheibogen). Naar het oosten, vanaf het schip richting het hoogkoor, wordt de decoratie duidelijk feestelijker door veel rood en goud. En omdat in het koor het licht

Aan de noordzijde van het transept bevindt zich het grote raam met de voorstelling van de jonge Jezus die in de tempel discussieert. Aan weerszijden bestaat de wanddecoratie uit groene gedessineerde tapijten. Daaronder bevinden zich een open spitsboog waar vroeger het orgel stond en twee blinde bogen. Daarin zijn de wapens van de pausen en aartsbisschoppen weergegeven, die in functie waren gedurende de tijd dat de kerk ontstond.

met Christus, die zijn moeder Maria plaats laat nemen aan zijn rechterzijde op de hemelse troon. Rechts wordt de tweede prefiguratie afgebeeld. Koning Ahasverus geeft zijn knielende, slimme Joodse vrouw Esther met zijn gouden scepter een teken dat hij haar wens wil inwilligen.¹⁰³ Hiermee redt Esther haar voogd Mordechai, die we op de achtergrond zien, en het Joodse volk. Ook de hemelse Maria pleit voor gelovigen bij haar zoon Christus.

Viering en schip

Het koperen jubileum van pastoor Stiphout in 1885 was aanleiding tot diverse giften ter verfraaiing en verbetering van de inrichting van de kerk. De pastoor schonk zelf een indrukwekkende preekstoel en de parochie doneerde een orgel van Maarschalkerweerd & Zoon, dat het harmonium verving. Ook kwam er verlichting door gaslampen.

Nadat de koren in 1890 waren voltooid, werd vanaf 1891 de inrichting en decoratie van de kerk vanaf het transept aangepakt. Veel beslissingen daarover strekten zich echter ook uit over het hele schip. En een tijdrovende planning en het benaderen van schenkers moest steeds ruim tevoren plaatsvinden, zoals voor het beschilderen van de gewelven en de wanden van het transept en schip, waarmee circa 1891 werd begonnen. Hiervoor was als schenker de weduwe Anna Verweerd-van Wijk gevonden, die een ongehoord bedrag doneerde van 10.000 gulden! Daarnaast mochten heiligenbeelden met sokkels en baldakijnen voor de koren niet ontbreken en werd in 1894 op de apostelbalk die koor en transept scheidde het al lang tevoren geplande indrukwekkende triomfkruis aangebracht.

In het begin van de jaren negentig was al beslist over de grote vensters aan de noordzijde van het transept en in de westgevel, maar pas in 1895 werden ze uitgevoerd. In het transept werd het twaalfjarige Christuskind weergegeven, dat werd teruggevonden in de tempel. Voor de westgevel werden grote ramen met de Hemelvaart en het Laatste Oordeel gedoneerd en twee kleinere ramen met heiligen. Zo kreeg de geplande inrichting van de kerk stap voor stap vorm.

De preekstoel

Tegen de zuidwestelijke vieringpijler staat de preekstoel. Deze is in 1885 door F.W. Mengelberg en zijn atelier vervaardigd. Zowel het houtsnijwerk als het beeldhouwwerk in steen zijn opvallend rijk uitgewerkt. De circa 5 meter hoge preekstoel heeft een vijfdelige opbouw. De constructie is onderaan voorzien van een zeshoekige stenen¹⁰⁴ voet ter ondersteuning van een stenen beeldhouwde schacht. De decoratie hiervan bestaat uit

De preekstoel van Mengelberg uit 1885, waarop twee afbeeldingen uit het leven van Sint-Willibrordus te zien zijn. Paus Sergius wijdt Willibrordus tot aartsbisschop der Friezen en geeft hem relieken mee, en de heilige probeert de Friese koning Radboud te bekeren.

halfzuiltjes met bladkapitelen, met aan de bovenzijde een rand van traceringen en loofwerkversiering. Bovenop de schacht rust de rijk gedecoreerde zeskantige kuip van donker eikenhout. Deze is aan de linker zijde toegankelijk via een gedraaide trap met een leuning. Aan de achterkant van de kuip vormt het achterschot de verbinding met het klankbord erboven. Het klankbord heeft een bekroning van bogen en loofwerk tussen hoge

pinakels. De onderkant is gedecoreerd met een stervormige versiering, met in het midden een zwevende duif, zinnebeeld van de Heilige Geest. Een dergelijke preekstoel bestond in de middeleeuwen in deze vorm nog niet, maar in de negentiende eeuw werd naar zeventiende- en achttiende-eeuwse barokke voorbeelden een preekstoel in neogotische vormtotaal geschapen.¹⁰⁵ Zoals op het achterschot van de preekstoel te lezen is, schonk pastoor Stiphout dit meubel aan de kerk ter gelegenheid van het feit dat hij twaalfenhalf jaar pastoor was van Sint-Willibrordkerk: 'Tot eer van God en van Zijn heiligscharen – Tot glorie van St. Willibrord – En met de beê, dat nog een tal van jaren – Van dezen stoel verkondigd word – Het waar geloof, der kudde licht en leven, – Werd met een dankbaar blij gevoel – Door den Pastoor op 't kopren feest gegeven – Voor zijn gemeent' deez' preekstoel. – 17 Juli MDCCCLXXXV'.

Onder een brede bovenrand met spitsboogarcade is de kuip versierd met vier reliëfs met scènes uit het leven van Sint-Willibrord. In alle reliëfs treedt overigens een anachronisme op: bisschopsmijters bestonden nog niet tijdens Willibrords leven, noch de kardinaalshoed of de tiara van de paus. Maar deze details maakten de tafereelen voor de beschouwer leesbaar. De reliëfs zijn naar alle waarschijnlijkheid gebaseerd op een artikel in *Het Gildeboek* uit 1873 door pastoor Petrus H.F. Braam (1842-1914), die de bronnen uit de achttiende eeuw van Beda en Alcuinus van York over de heilige grondig had bestudeerd.¹⁰⁶ De panelen worden van links naar rechts beschreven:

1. In het eerste reliëf wordt de dertigjarige Willibrord tot priester gewijd in Ierland. Als kind werd Willibrord door zijn vrome ouders aan een Engels benedictijnenklooster toevertrouwd om monnik te worden. Op ongeveer twintigjarige leeftijd koos hij voor een klooster met strengere regels in Ierland.¹⁰⁷
2. In het tweede reliëf worden twee bezoeken van Willibrord aan de paus samengevoegd. Zowel de overdracht van relikwieën in een relikkistje in 691 als de wijding tot aartsbisschop van Willibrord door paus Sergius I in 695 te Rome worden in één scène weergegeven.¹⁰⁸ De paus gaf de relikwieën op verzoek van de missionaris mee. Ze waren noodzakelijk om altaren op te richten en werden ingezet bij de missiëring.¹⁰⁹
3. Alcuinus vertelt dat Willibrord de moed had om naar het hof van de Friese koning Radboud te gaan, die net als zijn onderdanen heiden was. Door zijn rusti-

ge prediking van het christelijk geloof dwong Willibrord wel respect af, maar Radbouds 'steenen hart' was niet te winnen.¹¹⁰ Wij zien Willibrord het belang van het christelijk geloof bepleiten.¹¹¹ Met zijn rechterhand maakt hij het spreekgebaar: wijsvinger en middelvinger omhoog. Zijn linkerhand wijst naar zijn voet op een boomstronk. Dit verwijst naar het gebruik van de Engels/Ierse missionarissen om bomen gewijd aan Germaanse goden om te hakken.¹¹²

De eerste heilige op de preekstoel is Sint-Bernulphus met de trekken van priester Van Heukelum, zoals te zien op zijn portret (onder). Hiermee werd hem eer bewezen, omdat hij in 1869 het Sint-Bernulphusgilde had opgericht.